

Mikołaj Mirecki <https://orcid.org/0000-0003-2976-3565>
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
e-mail: mikolaj.mirecki@student.uwm.edu.pl

Izolacja penitencjarna a prawo do wolności religii w teorii i praktyce

Penitentiary isolation and the right to freedom of religion in theory and practice

https://doi.org/10.25312/2391-5145.17/2022_05mm

Streszczenie

Prawo do wolności sumienia i wyznania to jedno z podstawowych praw każdej jednostki. To nie tylko prawo, ale także swoista wolność ludzka, która reguluje życie w społeczeństwie. Dostęp do tych praw i wolności ma każdy człowiek bez względu na płeć, narodowość, wiarę czy chociażby status społeczny. Prawa do wolności religijnej należy przestrzegać we wszystkich dziedzinach życia. Izolacja penitencjarna to kierująca się innymi zasadami rzeczywistość. Osoby skazane prawomocnymi wyrokami sądów doznają pewnych ograniczeń, ale zgodnie z polskim prawem mają zapewnioną wolność sumienia i religii. Stanowi o tym przede wszystkim Konstytucja RP. Autor, poddając rozważaniom tematykę izolacji penitencjarnej w teorii i praktyce, pochylił się przede wszystkim nad odniesieniem rzeczywistości do regulacji prawnych, co możliwe było dzięki wywiadowi przeprowadzonemu w Gnieźnieńskiej Kurii Metropolitalnej z biskupem Radosławem Orchowiczem, który wiele lat pełnił funkcję kapelana więziennego.

Słowa kluczowe: izolacja penitencjarna, prawo do wolności religijnej, kapelan więzienny, osadzony

Abstract

The right to freedom of conscience and religion is one of the fundamental rights of every individual. It is not only a law, but also a specific human freedom that regulates life in society. Access to these rights and freedoms is granted to every person, regardless of sex, nationality, faith or even social status. The law of religious freedom must be respected in all areas of life. Penitentiary isolation is a reality guided by different principles. Persons convicted by final court judgments face certain limitations, but under Polish law they are guaranteed freedom of conscience and religion. This is mainly mentioned in the Constitution of the Republic of Poland. The author, considering the subject of penitentiary isolation in theory and practice, focused primarily on the relationship between reality and legal regulations. The author conducted an interview in the Gniezno Metropolitan Curia with bp. Radosław Orchowicz, who for many years served as a prison chaplain.

Keywords: prison isolation, right to religious freedom, prison chaplain, inmate

Wstęp

Prawa człowieka zajmują ważne miejsce w dyskursie społecznym obecnych czasów. Ludzie mają coraz większą świadomość przysługujących im uprawnień. Jednym z podstawowych, konstytucyjnych praw człowieka, jest prawo do wolności sumienia i religii, które gwarantuje art. 53 ustawy zasadniczej¹. Konstytucja wyraźnie nakazuje zapewnić każdemu wolność sumienia i religii. Wolność religijna obejmuje wolność wyznawania lub przyjmowania religii według własnego wyboru oraz uzewnętrzniania indywidualnie lub z innymi, publicznie lub prywatnie, swojej religii przez uprawianie kultu, modlitwę, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie i nauczanie. Wolność religii obejmuje także posiadanie świątyń i innych miejsc kultu w zależności od potrzeb ludzi wierzących oraz prawo osób do korzystania z pomocy religijnej tam, gdzie się znajdują. Prawo do wolności sumienia i wyznania, co składa się na wolność religijną, jest wartością obiektywną i uniwersalną, której istoty nie wyznacza subiektywne upodobanie prawodawcy, lecz godność osoby ludzkiej².

Prawo do wolności religii mają zagwarantowane wszyscy ludzie, lecz w niektórych sytuacjach życiowych prawo to realizuje się w inny sposób, często bardzo specyficzny i odbiegający od codziennych norm i ustaleń. Jedną z takich sytuacji jest izolacja penitencjarna oraz przebywanie w zamknięciu i podleganie systemom polskiego więziennictwa. Więziennictwo jest rozumiane jako system odbywania kary pozbawienia wolności w danym państwie.

¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483 ze zm.

² T. Płoski, *Wolność sumienia i wyznania w warunkach izolacji więziennej*, „Studia Prawnoustrojowe” 2009, nr 9, s. 55.

Treść prawa do wolności religijnej osadzonych

Wyznacznikiem granic korzystania przez osadzonych z tej formy wolności są przede wszystkim przepisy kodeksu karnego wykonawczego³ (art. 102 pkt 3 k.k.w., art. 106 k.k.w., art. 247 § 1 k.k.w.) oraz Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 września 2003 r. w sprawie szczegółowych zasad wykonywania praktyk religijnych i korzystania z posług religijnych w zakładach karnych i aresztach śledczych⁴. Skazany ma prawo do wykonywania praktyk religijnych i korzystania z posług religijnych oraz bezpośredniego uczestniczenia w nabożeństwach odprawianych w zakładzie karnym w dni świąteczne i słuchania nabożeństw transmitowanych przez środki masowego przekazu, a także do posiadania niezbędnych w tym celu książek, pism i przedmiotów (art. 106 k.k.w.). Ponadto osoba pozbawiona wolności ma prawo do uczestniczenia w prowadzonym w zakładzie karnym nauczaniu religii, brania udziału w działalności charytatywnej i społecznej, a także do spotkań indywidualnych z duchownym kościoła lub innego związku wyznaniowego, do którego należy. Duchowni ci mogą odwiedzać skazanych w pomieszczeniach, w których przebywają.

Ustawodawca polski wyraźnie podkreśla, że korzystanie z wolności religijnej nie może naruszać zasad tolerancji ani zakłócać ustalonego porządku w zakładzie karnym. Istnieją zatem pewne ograniczenia w uzewnętrznianiu wolności religijnej. Zgodnie z art. 247 k.k.w. w wypadkach uzasadnionych szczególnymi względami sanitarnymi lub zdrowotnymi albo poważnym zagrożeniem bezpieczeństwa dyrektor zakładu karnego lub aresztu śledczego może na czas określony wstrzymać lub ograniczyć zatrudnienie osadzonych, kontakty między nimi, udzielanie widzeń i spacerów, przeprowadzanie zajęć o charakterze zbiorowym, odprawianie nabożeństw, dokonywanie zakupów, otrzymywanie paczek, a także korzystanie z samoinkasujących aparatów telefonicznych, nakazać zamknięcie cel lub innych pomieszczeń, w których przebywają lub pracują osadzeni, zabronić posiadania w celi niektórych przedmiotów oraz zawiesić funkcję rzecznika skazanych. Ograniczenia te mogą dotyczyć również udzielania posługi religijnej⁵.

Zgodnie z powyższym rozporządzeniem skazani mają prawo uczestniczyć w nabożeństwach i spotkaniach, także indywidualnych, o charakterze religijnym, które odbywają się w kaplicy lub innym odpowiednio przystosowanym do tego celu pomieszczeniu albo miejscu na terenie zakładu karnego lub aresztu śledczego. Analizowane rozporządzenie wskazuje, że porządek wewnętrzny w zakresie wykonywania praktyk religijnych i korzystania z posług religijnych dyrektor zakładu ustala w porozumieniu z duchownymi kościołów lub innych związków wyznaniowych, wykonującymi posługi religijne w za-

³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy, Dz.U. 2021, poz. 53 t.j.), dalej skrót k.k.w.; J. Sobczak, M. Gołda-Sobczak, *Wolność sumienia i wyznania jako prawo człowieka*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K – Politologia” 2012, nr 1, s. 28–64.

⁴ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 września 2003 r. w sprawie szczegółowych zasad wykonywania praktyk religijnych i korzystania z posług religijnych w zakładach karnych i aresztach śledczych, Dz.U. 2003, nr 159, poz. 1546.

⁵ J. Krzywkowska, *Prawo osadzonych do korzystania z posług religijnych w dobie pandemii COVID-19*, „Studia Prawnoustrojowe” 2022, nr 55.

kładzie karnym czy areszcie śledczym, zwanymi dalej kapelanami⁶. Praktyki i posługi religijne o charakterze indywidualnym mogą odbywać się też w celach mieszkalnych, szpitalnych izb chorych, jeżeli nie zakłócają obowiązujących w zakładzie zasad porządku i bezpieczeństwa oraz jeżeli zapewnione są warunki prywatności wykonywania tych praktyk i posług. Skazani odbywający natomiast kary w zakładzie typu zamkniętego są doprowadzani do pomieszczeń i miejsc, w których sprawuje się nabożeństwa, przez funkcjonariuszy Służby Więziennej⁷. Skazani odbywający kary w zakładzie typu półotwartego lub otwartego do tych pomieszczeń i miejsc udają się bez dozoru funkcjonariusza w ustalonej kolejności.

Posługa kapelana więziennego

W celu zapewnienia skazanym wykonywania praktyk religijnych i korzystania z posług religijnych dyrektor zakładu zawiera umowy z kapelanem o wykonywanie posług religijnych⁸. Podstawę zawarcia umowy o pełnienie funkcji kapelana stanowi skierowanie władzy zwierzchniej lub uprawnionego przedstawiciela kościoła albo innego związku wyznaniowego, wyznaczające go do wykonywania posług religijnych w danym zakładzie. W umowie tej określa się w szczególności zakres czynności kapelana, zasady jego zastępstwa przez innego duchownego, zakres i zasady korzystania przez kapelana przy wykonywaniu posług religijnych z pomocy innych osób, zasady współdziałania z dyrektorem zakładu oraz przypadki, w których umowa ulega rozwiązaniu. W razie nagłej potrzeby posługi religijnej i niemożności jej udzielenia przez kapelana lub zastępującego go duchownego dyrektor zakładu zwraca się o jej udzielenie do innego duchownego tego samego związku wyznaniowego. Rozporządzenie wskazuje również, że dyrektor zakładu podejmuje niezbędne czynności w celu zapewnienia odpowiednich warunków do wykonywania praktyk i posług religijnych oraz korzystania z tych posług, a także zasięga opinii kapelana w sprawie organizacji posług religijnych⁹.

⁶ Kapelan to duchowny w Kościele rzymskokatolickim, prawosławnym, greckokatolickim, anglikańskim i ewangelickim, spełniający funkcje liturgiczne przy kaplicy zakonnej, szpitalnej lub przydzielony przez władzę kościelną do obsługi duszpasterskiej pewnej grupy osób lub środowisk (na przykład kapelan wojskowy, więzienny, szpitalny, uczelniany). Kapelanem nazywany bywa także duchowny diecezjalny bądź zakonny pomagający biskupowi przy czynnościach biskupich i będący jego sekretarzem. M. Różański, *Kapelan więzienny. Prawne podstawy duszpasterzowania*, [w:] J. Nikołajew, K. Walczuk (red.), *Wolność sumienia i religii osób pozbawionych wolności. Aspekty prawne i praktyczne*, Wydawnictwo Diecezji Siedleckiej Unitas, Warszawa–Siedlce 2016, s. 237–247; J. Nikołajew, *Wolność sumienia i religii skazanych i tymczasowo aresztowanych*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2012.

⁷ Służba Więzienna – polska umundurowana i uzbrojona formacja realizująca zadania w zakresie wykonywania kar pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania. Podlega Ministrowi Sprawiedliwości i ma własną strukturę organizacyjną.

⁸ J. Nikołajew, *Duszpasterstwo więzienne w Polsce w świetle badań własnych*, [w:] S. Bukalski (red.), *Duszpasterskie i profilaktyczne aspekty służby penitencjarnej*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2010.

⁹ Tamże.

Posługę kapelana katolickiego reguluje Kodeks Prawa Kanonicznego Jana Pawła II¹⁰. Kapelanem jest kapłan, któremu powierza się stałą, przynajmniej w pewnym zakresie, opiekę duszpasterską nad jakąś wspólnotą albo specjalnym zespołem wiernych, wykonywaną zgodnie z postanowieniami prawa powszechnego lub partykularnego¹¹. Zgodnie z kan. 565 kpk kapelana mianuje zazwyczaj ordynariusz miejsca¹². Kapelan powinien być wyposażony we wszystkie upoważnienia, których wymaga właściwe sprawowanie opieki duszpasterskiej. Oprócz tego, co przyznaje kapelanowi prawo partykularne albo specjalna delegacja, posiada on na mocy urzędu upoważnienie do spowiadania wiernych powierzonych jego opiece, a także przepowiadania im słowa Bożego, udzielania Wiatyku¹³ i namaszczenia chorych oraz sakramentu bierzmowania tym, którzy znajdują się w niebezpieczeństwie śmierci. Ponadto kapelan więzienny w stosunku do osadzonych ma upoważnienie do uwalniania od cenzur *latae sententiae*¹⁴, ale niezarezerwowanych i niezadeklarowanych. Do kapelana należy sprawowanie czynności liturgicznych albo kierowanie nimi. Zgodnie z kan. 568 kpk w miarę możliwości należy powoływać kapelanów dla tych osób, które ze względu na warunki życia nie mogą korzystać ze zwyczajnej opieki proboszczów, z pewnością do tej grupy zalicza się osoby przebywające w izolacji więziennej. W wykonywaniu swojego duszpasterskiego zadania kapelan ma zachowywać należną łączność z proboszczem miejsca. Zadania kapelana są szerokie, ponieważ ma on nie tylko krzewić wiarę czy pomagać w sprawowaniu kultu, ale nieść pomoc duchową.

Studium przypadku implementacji prawa osadzonych do wolności religijnej

Na potrzeby artykułu autor przeprowadził wywiad z księdzem Radosławem Orchowiczem¹⁵, biskupem pomocniczym¹⁶ gnieźnieńskim, który przez jedenaście lat pełnił funkcję

¹⁰ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, 25 stycznia 1983 r., „Acta Apostolicae Sedis” 1983, 75 II, dalej kpk.

¹¹ Kpk, kan. 564.

¹² Ordynariusz miejsca w Kościele katolickim to każdy wyższy przełożony – oprócz biskupa rzymskiego, także biskup diecezjalny oraz inni, którzy – choćby tylko czasowo – są przełożonymi Kościoła partykularnego lub wspólnoty do niego przyrównanej, jak również ci, którzy w nich posiadają ogólną wykonawczą władzę zwyczajną, mianowicie wikariusze generalni i wikariusz biskupi, a także – dla własnych członków – wyżsi przełożeni kleryckich instytutów zakonnych na prawie papieskim i kleryckich stowarzyszeń życia apostołskiego na prawie papieskim, którzy posiadają przynajmniej zwyczajną władzę wykonawczą. Potocznie określenia tego używa się w stosunku do biskupa diecezjalnego.

¹³ Wiatyk (łac. *viaticum* – ‘zapasy na drogę’; *via* – ‘droga’) – w chrześcijaństwie, a w szczególności w katolicyzmie, komunია święta podawana osobie w niebezpieczeństwie śmierci jako pokarm na drogę do życia wiecznego.

¹⁴ *Latae sententiae* (z łac. ‘zdanie [już] wydane’) to sposób narzucania wyroków w Kościele katolickim w jego prawie kanonicznym. Kara *latae sententiae* to kara wymierzana *ipso facto*, automatycznie, na mocy samego prawa, w momencie jego naruszenia.

¹⁵ Radosław Orchowicz (ur. 21 stycznia 1970 roku w Wysokiej) – polski duchowny rzymskokatolicki, doktor nauk teologicznych, biskup pomocniczy gnieźnieński od 2022 roku.

¹⁶ Biskup pomocniczy (łac. *episcopus auxiliaris*) – wyświęcony na biskupa duchowny katolicki, którego zadaniem jest pomoc biskupowi diecezjalnemu w zarządzaniu diecezją, zazwyczaj jako wikariusz generalny lub wikariusz biskupi.

kapelana Zakładu Karnego w Inowrocławiu¹⁷ i po dziś utrzymuje kontakt z kapelanami więziennymi z całej Polski. Zdaniem biskupa R. Orchowicza „władze więzienia zapewniają osadzonym dostęp do posługi kapelana i dbają o wolność religii, nie ogranicza się praw więźniów. Wszystko odbywa się w granicach prawa i na jego mocy. To dyrekcje zakładów karnych i aresztów występują zazwyczaj z prośbą o posługę kapelana w danej placówce. Im zależy na przestrzeganiu podstawowych praw i wolności osobistych. Nie słyszałem od innych kapelanów, by gdzieś nie przestrzegano prawa do wolności sumienia czy wyznania. Możliwe, że gdzieś są takie przypadki, ale na pewno nie są to sytuacje powszechne, mi o takich nic nie wiadomo”.

Już normy konstytucyjne obligują jednostki penitencjarne do zapewnienia osadzonym możliwości realizowania wolności religijnej, która jest „wolnością do wyboru różnych wartości i uzewnętrzniania swoich przekonań w życiu prywatnym i publicznym”¹⁸. Różne obszary wolności nie są tylko normami moralnymi czy zwyczajowymi. Są to też wyznaczniki motywujące każdą jednostkę ludzką do działania w sferze światopoglądowej i religijnej. Jest to swoisty zespół uprawnień każdego człowieka zapewniający mu rozwój zgodny z jego predyspozycjami i usytuowany na odpowiedniej płaszczyźnie jego wyborów. Kościół katolicki głosi (między innymi podczas obrad soboru watykańskiego II), że wolność religijna jest pierwszym i niezbywalnym prawem osoby ludzkiej¹⁹.

Praktykę tych działań potwierdził również w przeprowadzonym wywiadzie biskup Orchowicz. W zakładach karnych religii naucza się na przykład poprzez więzienny radiowęzeł, czyta się *Pismo święte*, prowadzi rekolekcje. Codziennością w zakładach karnych okazują się też indywidualne spotkania z duchownymi. Skazani potrzebują takiego kontaktu, jest to doskonała szansa na pewne zwierzenia i intymne rozmowy. Skazanym, którzy są głęboko wierzący i przed osadzeniem w zakładzie karnym praktykowali swoją wiarę, bardzo często brakuje realnego dostępu do codziennej liturgii. Jeśli na terenie konkretnej diecezji odbywa się nawiedzenie Cudownego Obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej, to również nie omija on murów więziennych.

Wybrane orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach polskich z zakresu prawa do wolności religijnej osadzonych

Uzewnętrznieniem wolności religijnej jest także odpowiedni sposób żywienia, na przykład zakaz spożywania pokarmów mięsnych w Środę Popielcową czy Wielki Piątek. Ustawodawca w art. 109 k.k.w. gwarantuje skazanemu otrzymanie trzy razy dziennie

¹⁷ Zakład Karny w Inowrocławiu jest jednostką typu półotwartego dla skazanych mężczyzn recydywistów penitencjarnych. Pojemność jednostki wynosi 346 miejsc. Zakład podlega Okręgowemu Inspektoratowi SW w Bydgoszczy. Położony jest na terenie województwa kujawsko-pomorskiego.

¹⁸ T. Płoski, dz. cyt., s. 57.

¹⁹ A. Rogowska, *Wolność sumienia i wyznania w świetle przepisów polskiego Kodeksu karnego wykonawczego*, [w:] M. Sadowski, P. Szymaniec (red.), *Acta Erasmiana. Prace z zakresu integracji europejskiej oraz nauk penalnych*, Katedra Doktryn Politycznych i Prawnych Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2011, s. 259.

napoju i posiłku o odpowiedniej wartości odżywczej, w tym co najmniej jednego posiłku gorącego z uwzględnieniem rodzaju wykonywanej pracy i wieku skazanego, a w miarę możliwości także wymogów religijnych i kulturowych. Skazany może również otrzymać wyżywienie według wskazań lekarza. Żywnienie osadzonych w polskich zakładach karnych i aresztach śledczych szczegółowo reguluje rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 lutego 2016 r.²⁰. Osadzony korzystający z posiłków przygotowanych z uwzględnieniem wymogów religijnych lub kulturowych otrzymuje takie same posiłki po przetransportowaniu do innego zakładu karnego lub aresztu śledczego pod warunkiem możliwości ich przygotowania w tym zakładzie karnym lub areszcie śledczym. Prawo polskie wskazuje, że gdy tylko jest taka możliwość, to należy dostosować posiłki i ich charakter do predyspozycji religijnych osadzonego. Praktyka mówi, że zazwyczaj przestrzega się tego zapisu. Warto jednak przytoczyć sprawę Jakóbskiego przeciwko Polsce²¹. Dotyczyła ona skargi nr 18429/06 wniesionej w dniu 27 kwietnia 2006 roku przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Skarżący wystąpił z zarzutem na podstawie art. 9 Konwencji o prawach człowieka²², że wbrew zasadom jego wyznania w więzieniu odmówiono mu diety bezmięsnej. Od 20 czerwca 2003 roku skarżący odbywał karę ośmiu lat pozbawienia wolności nałożoną przez Sąd Okręgowy w Poznaniu w wyniku skazania go za gwałt. Wcześniej skarżący przebywał w Zakładzie Karnym w Goleniowie i kilkakrotnie występował z prośbą o podawanie mu posiłków bezmięsnych z uwagi na dietetyczne nakazy jego religii. Twierdził, że jest buddystą i ściśle przestrzega buddyjskich zasad dietetycznych mahajana, które nakazują powstrzymanie się od spożywania mięsa. W dniu 19 stycznia 2006 roku więzienny lekarz dermatolog zalecił umieszczenie skarżącego na diecie bezmięsnej z uwagi na jego problemy zdrowotne. Na okres trzech miesięcy przyznano mu dietę pozbawioną wieprzowiny (dieta PK), która zawierała bardzo niewielkie ilości mięsa i przysługiwała również sześciu muzułmanom osadzonym w Zakładzie Karnym w Goleniowie. 20 kwietnia 2006 roku lekarz, który badał skarżącego, uznał, że nie ma już medycznych wskazań do utrzymywania w stosunku do skarżącego diety PK. Dlatego też przerwano stosowanie tej diety. Skarżący sprzeciwił się temu i zagroził strajkiem głodowym. W dniu 27 kwietnia 2007 roku skarżący wystąpił do Prokuratury Rejonowej o wszczęcie postępowania karnego przeciwko pracownikom Zakładu Karnego w Goleniowie. Skarżący twierdził, że pomimo jego kilkakrotnych próśb o zapewnienie mu diety bezmięsnej dostawał posiłki zawierające produkty mięsne. Musiał polegać jedynie na paczkach żywnościowych otrzymywanych od rodziny. Zmuszony był przyjmować posiłki, które następnie wyrzucał. Odmowa ich przyjmowania zostałaby bowiem potraktowana jako podjęcie strajku głodowego, co z kolei skutkowałoby karą dyscyplinarną. 13 czerwca

²⁰ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 lutego 2016 r. w sprawie wyżywienia osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych, Dz.U. 2016, poz. 302.

²¹ *Jakóbski przeciwko Polsce – wyrok ETPC z dnia 7 grudnia 2010 r., skarga nr 18429/06*, [w:] M.A. Nowicki, *Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń 2010*, Lex a Wolters business, Warszawa 2011, s. 227.

²² Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2, Dz.U. 1993, nr 61, poz. 284 ze zm.

2006 roku Prokurator Rejonowy w Goleniowie umorzył postępowanie karne dotyczące zarzutów skarżącego. W dniu 3 lipca 2006 roku Misja Buddyjska w Polsce skierowała do władz więziennych list popierający wystąpienie skarżącego o dietę bezmięsną. Jego autorzy twierdzili, że buddyści mahajana w sytuacji, gdy zmuszeni są spożywać mięso stają przed poważnym problemem natury moralnej. Zgodnie z obowiązującymi zasadami buddysta mahajana powinien unikać jedzenia mięsa, okazując w ten sposób współczucie dla wszystkich żyjących istot. W swoim liście prosili oni dalej władze, aby te po prostu wyeliminowały produkty mięsne z posiłków podawanych skarżącemu. Skarżący twierdził, że dokonano ingerencji w jego przekonania religijne, w szczególności dlatego, że strażnicy więzienni używali w stosunku do Misji Buddyjskiej w Polsce określenia *sekta*. W dniu 14 listopada 2006 roku w odpowiedzi na kolejne skargi składane przez skarżącego Regionalny Inspektor Służby Więziennej poinformował skarżącego, że jedyną dietą o charakterze specjalnym dostępną w Zakładzie Karnym w Goleniowie jest dieta PK. Dieta ta zawiera różne produkty mięsne, takie jak wołowina, drób i ryby, natomiast pozbawiona jest wieprzowiny. W tym zakładzie karnym dieta bezmięсна nie jest dostępna. 20 listopada 2006 roku inspektor Służby Więziennej w Szczecinie w odpowiedzi na kolejną skargę ponownie stwierdził, że jedynym rodzajem diety uwzględniającej przekonania religijne skarżącego jest dieta PK. Ponadto wyjaśnił on, że: „Skazany ma prawo do zmiany wyznania w trakcie odbywania kary pozbawienia wolności oraz do korzystania z wolności wyznania, o ile sobie tego życzy. Nie oznacza to jednakże, iż władze więzienne zobowiązane są zapewnić takiej osobie specjalne wyżywienie spełniające konkretne wymagania wynikające z zasad jej wiary. Kwestia rodzaju wyżywienia związanego z religią lub tradycją kulturową nie powinna prowadzić do manipulacji ze strony skazanych wobec władz więziennych w celu osiągnięcia korzyści osobistych”. W skardze wniesionej do Sądu Okręgowego w Szczecinie 3 września 2007 roku skarżący podniósł, że dieta, jaką mu przyznano w Zakładzie Karnym w Goleniowie, nie uwzględniała jego przekonań religijnych. W dniu 3 grudnia 2007 roku Sąd Okręgowy oddalił skargę skarżącego. Sąd stwierdził, że skarżący pozostawał na specjalnej diecie, począwszy od 18 lipca 2006 roku. Dalej sąd zauważył, że biorąc pod uwagę panujące w więziennej kuchni warunki techniczne, transport posiłków oraz niedobory kadrowe w kuchni, niemożliwe jest zapewnianie każdemu więźniowi indywidualnego wyżywienia zgodnego z dietetycznymi wymaganiami jego wyznania. Sąd potwierdził również, że przygotowywano posiłki niezawierające wieprzowiny. W marcu 2009 roku skarżący został przeniesiony do Zakładu Karnego w Nowogrodzie. W dniu 2 maja 2009 roku wystąpił on z prośbą o wydawanie mu posiłków bezmięsnych z uwagi na wymagania dietetyczne jego wyznania. Prośba skarżącego została odrzucona 13 maja 2009 roku. W dniu 12 sierpnia 2009 roku w odpowiedzi na skargę skarżącego Rzecznik Praw Obywatelskich poinformował go, że władze więzienne nie są zobowiązane przygotowywać specjalnych posiłków uwzględniających zróżnicowane wymagania dietetyczne. Ponadto z uwagi na fakt, że skarżący był jedynym buddystą w tym zakładzie karnym, stanowiłoby to zbyt duże obciążenie dla władz więziennych.

Skarżący wystąpił z zarzutem, że władze więzienne, odmawiając zapewnienia mu bezmięsnej diety zgodnej z jego przekonaniem religijnym, naruszyły jego prawo do

uzewnętrzniania swojego wyznania poprzez przestrzeganie zasad religii buddyjskiej, co podlega ochronie na podstawie art. 9 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, który brzmi następująco: „1. Każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania; prawo to obejmuje wolność zmiany wyznania lub przekonań oraz wolność uzewnętrzniania indywidualnie lub wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, swego wyznania lub przekonań przez uprawianie kultu, nauczanie, praktykowanie i czynności rytualne. 2. Wolność uzewnętrzniania wyznania lub przekonań może podlegać jedynie takim ograniczeniom, które są przewidziane przez ustawę i konieczne w społeczeństwie demokratycznym z uwagi na interesy bezpieczeństwa publicznego, ochronę porządku publicznego, zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób”. Rząd zakwestionował taką argumentację. Skarżący podniósł, że zgodnie z art. 9 Konwencji państwo ma obowiązek poszanowania i wspierania wolności jednostki w praktykowaniu swojego wyznania. Jakiegokolwiek ograniczenia mogą być nałożone jedynie w interesie bezpieczeństwa publicznego, ochrony porządku publicznego, zdrowia i moralności oraz wolności innych osób. Zdaniem skarżącego przestrzeganie zasad wegetarianizmu nie może zostać uznane za zagrożenie dla bezpieczeństwa publicznego, zdrowia, moralności ani praw i wolności innych osób. Skarżący podkreślił dalej, że buddyzm stanowi ścieżkę życia, na której jednostka powinna poznawać samą siebie i rozwijać swoją samoświadomość. Rząd stwierdził, że przyjęcie założenia, iż władze państwowe mają obowiązek zapewnić każdemu osadzonemu specjalne wyżywienie zgodne z jego przekonaniami religijnymi, byłoby zbyt rygorystyczne i pociągałoby za sobą zbyt wiele problemów natury technicznej i finansowej. Zdaniem rządu dieta, jaką przyznano skarżącemu, mniej więcej odpowiadała wymaganiom określonym przez zasady jego religii. Biorąc pod uwagę fakt, że w Zakładzie Karnym w Goleniowie przebywało prawie 1200 osadzonych, przygotowywanie specjalnych posiłków tylko dla jednej osoby nakładałoby nadmierne obciążenia na władze więzienne. Mając na względzie wszystkie okoliczności oraz pomimo istnienia marginesu uznaniowości pozostawionego Państwu pozwanemu, Trybunał stwierdza, że władze nie zdołały dokonać sprawiedliwego wyważenia pomiędzy interesami władz więziennych a interesami skarżącego, to jest jego prawem do uzewnętrzniania swojego wyznania poprzez przestrzeganie zasad religii buddyjskiej. Trybunał orzekł, że nastąpiło naruszenie art. 9 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Stwierdzono, że Państwo pozwane powinno zapłacić skarżącemu w terminie trzech miesięcy od dnia, w którym wyrok stanie się ostateczny, zgodnie z art. 44 § 2 Konwencji kwotę 3000 EUR plus podatek, jaki może podlegać naliczeniu – z tytułu szkody niepieniężnej oraz kwotę 187 EUR z tytułu kosztów i wydatków, przeliczoną na złote polskie po kursie obowiązującym w dniu rozliczenia.

Zakończenie

Konkludując, należy zauważyć, że prawo do wolności religijnej jest podstawowym prawem, a jednocześnie ludzką wolnością, której nie można w żaden sposób ograniczać. Jak wynika z powyższej analizy, wolność sumienia i wyznania jest gwarantowana także

w sytuacji pozbawienia wolności²³. Prawo polskie dość szczegółowo reguluje kwestie związane z wolnością religijną w jednostkach penitencjarnych.

Bibliografia

Źródła prawne

Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, 25 stycznia 1983 r., „Acta Apostolicae Sedis” 1983, 75 II.

Jakóbski przeciwko Polsce – wyrok ETPC z dnia 7 grudnia 2010 r., skarga nr 18429/06, [w:] M.A. Nowicki, *Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń 2010*, Lex a Wolters business, Warszawa 2011.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483 ze zm.

Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2, Dz.U. 1993, nr 61, poz. 284 ze zm.

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 września 2003 r. w sprawie szczegółowych zasad wykonywania praktyk religijnych i korzystania z posług religijnych w zakładach karnych i aresztach śledczych, Dz.U. 2003, nr 159, poz. 1546.

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 lutego 2016 r. w sprawie wyżywienia osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych, Dz.U. 2016, poz. 302.

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy, Dz.U. 2021, poz. 53 t.j.

Literatura

Krzywkowska J., *Prawo osadzonych do korzystania z posług religijnych w dobie pandemii COVID-19*, „Studia Prawnoustrojowe” 2022, nr 55.

Nikołajew J., *Duszpasterstwo więzienne w Polsce w świetle badań własnych*, [w:] S. Bukalski (red.), *Duszpasterskie i profilaktyczne aspekty służby penitencjarnej*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2010.

Nikołajew J., *Wolność sumienia i religii skazanych i tymczasowo aresztowanych*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2012.

Płoski T., *Wolność sumienia i wyznania w warunkach izolacji więziennej*, „Studia Prawnoustrojowe” 2009, nr 9.

Rogowska A., *Wolność sumienia i wyznania w świetle przepisów polskiego Kodeksu karnego wykonawczego*, [w:] M. Sadowski, P. Szymaniec (red.), *Acta Erasiana. Prace z zakresu integracji europejskiej oraz nauk penalnych*, Katedra Doktryn Politycznych i Prawnych Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2011.

²³ P. Sobczyk, *Wolność sumienia i religii w art. 53 Konstytucji Rzeczypospolitej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, „Prawo Kanoniczne” 2001, nr 3–4.

Różański M., *Kapelan więzienny. Prawne podstawy duszpasterzowania*, [w:] J. Nikołajew, K. Walczuk (red.), *Wolność sumienia i religii osób pozbawionych wolności. Aspekty prawne i praktyczne*, Wydawnictwo Diecezji Siedleckiej Unitas, Warszawa–Siedlce 2016.

Sobczak J., Gołda-Sobczak M., *Wolność sumienia i wyznania jako prawo człowieka*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K – Politologia” 2012, nr 1.

Sobczyk P., *Wolność sumienia i religii w art. 53 Konstytucji Rzeczypospolitej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, „Prawo Kanoniczne” 2001, nr 3–4.